

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційну роботу Яструбського Михайла Ярославовича «Гармонійний розвиток та державне регулювання діяльності вищих навчальних закладів України», яку подано на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)

1. Актуальність теми дисертації та її зв'язок із науковими програмами, планами, темами.

Стан вищої освіти в Україні на сьогодні потребує комплексних змін з метою досягнення європейських та світових стандартів, залучення достатньої кількості інвестицій та інновацій, підготовки конкурентоспроможних випускників на світовому ринку праці. На сьогодні відбувається багато змін у системі вищої освіти України, однак ці зміни носять часто вибіркового та несистемного характеру. Стратегічним напрямом вирішення зазначених питань є наукове обґрунтування й розроблення теоретико-методологічних та методико-прикладних засад гармонійного розвитку діяльності закладів вищої освіти України. Саме тому проблематика розроблення концептуальних засад та формування комплексу моделей розвитку закладів вищої освіти, методів проєктування і впровадження освітніх інновацій тощо набуває особливої важливості. З цих позицій тематика дисертаційної роботи Яструбського М.Я. є, безумовно, актуальною.

Дисертаційне дослідження виконувалося в рамках науково-дослідних робіт Національного університету «Львівська політехніка», серед яких: «Інвестиційно-інноваційне забезпечення розвитку національного господарства та його суб'єктів в умовах дослідження моделі глобалізації», державний реєстраційний номер 0115U006723, в якій здобувачем досліджено інвестиційно-інноваційного забезпечення діяльності вищих навчальних закладів (акт впровадження від 16.05.2018 р.); «Розвиток міжнародних економічних відносин в умовах глобалізації та євроінтеграції», державний реєстраційний номер 0117U001462, в якій Яструбським М.Я. виконано аналіз вітчизняного та зарубіжного досвіду розвитку та державного регулювання діяльності вищих навчальних закладів (акт впровадження від 16.05.2018 р.); «Формування та розвиток систем наукових досліджень у вищих навчальних закладах», державний реєстраційний номер 0117U003812, в якій здобувачем окреслено шляхи розширення спектру освітніх послуг вищих навчальних закладів, зокрема проведено аналіз інноваційних освітніх форм, які дозволяють забезпечити масовість вищої освіти, зробивши її доступною для загалу в результаті здешевлення освітніх послуг, проведено аналіз інвестиційного забезпечення системи вищої школи, пов'язаного з запровадженням електронних форм навчання (акт впровадження від 16.05.2018 р.).

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій.

Обґрунтованість наукових положень, висновків та рекомендацій ґрунтується: на раціональності методів дослідження, використаних під час наукового пошуку; на логічній узгодженості компонентів теоретичного підходу, розробленого здобувачем: на результатах практичної апробації розроблених здобувачем концептуальних та методико-прикладних засад гармонійного розвитку та державного регулювання діяльності закладів вищої освіти України.

Розроблені автором наукові положення, сформульовані висновки і рекомендації характеризуються достатньо високим рівнем обґрунтованості та достовірності, що підтверджується ретельним аналізом вітчизняних і зарубіжних наукових джерел з проблематики наукового обґрунтування й розроблення теоретико-методологічних, концептуальних та методико-прикладних засад гармонійного розвитку та державного регулювання діяльності закладів вищої освіти України, адекватним застосуванням загальнонаукових та спеціальних методів дослідження, математичним обробленням статистичного матеріалу, теоретичною перевіркою розробок на основі їхньої апробації на всеукраїнських і міжнародних науково-практичних конференціях, а також шляхом впровадження у діяльність закладів вищої освіти та органів державної влади.

3. Структура та зміст дисертаційної роботи

Дисертацію побудовано у чіткій, логічній послідовності. Висновки, положення, результати науково обґрунтовані. Сукупність мовних прийомів і засобів, логіка викладання матеріалу визначає безсумнівний науковий стиль дисертації.

Автором детально проаналізовано складові системи вищої освіти України, визначено їх характеристики (с. 54-55), розкрито сутність і зміст системи державного регулювання вищої школи та зазначено повноваження відповідних органів (с. 63-66). У дисертації детально проаналізовано сутність, ознаки та особливості державно-приватного партнерства (с. 66-68), чинники, які впливають на розвиток та державне регулювання діяльності закладів вищої освіти, систематизовано і узагальнено статистичні дані щодо дії окремих факторів у динаміці за останні 12 років, визначено залежність контингенту студентів залежно від демографічної ситуації в Україні за допомогою лінійного рівняння регресії (с. 72-95). Проведено детальне дослідження досвіду провідних вітчизняних та зарубіжних вищих навчальних закладів, зокрема вищих навчальних закладів США, Великобританії, Східної Азії, інших країн, які займають лідерські позиції на ринку науково-освітніх послуг (с. 95-125).

У другому розділі дисертації визначено та систематизовано сфери застосування пріоритетів гармонійного розвитку, уточнено саме поняття гармонійного розвитку вищого навчального закладу (с. 133-134), окреслено основні напрями (с. 141-142) та

охарактеризовано форми міжнародного співробітництва закладів вищої освіти (с. 143-144). Здобувачем детально проаналізовано місце і роль принципів гармонійного розвитку закладів вищої освіти, визначено їх склад та охарактеризовано кожен з них (с. 160-171), що дозволило сформулювати модель управління діяльністю закладу вищої освіти, складовою якої вони є (с. 172). Також проаналізовано закономірності гармонійного розвитку та державного регулювання діяльності закладів вищої освіти (с. 175-187).

Третій розділ дисертаційної роботи містить результати аналізу системи оцінювання науково-освітньої діяльності Великої Британії (с. 199), США (с. 199-206), Франції (206-207), Німеччині (с. 207-201), Італії (с. 211-212), Польщі (с. 212-217), Японії (с. 217), Китаї (с. 217-218). Здобувачем виділено рівні аналізування та оцінювання діяльності вищих навчальних закладів України, які існують на сьогодні та детально проаналізовано кожен з них (с. 218-230). Також автором проаналізовано порядок формування рейтингу студентів (с. 235-237) та науково-педагогічних працівників (с. 239-241), кафедр (с. 241-244) на прикладі Національного університету «Львівська політехніка» та досліджено стан діяльності закладів вищої освіти в Україні (с. 258-269).

У четвертому розділі дисертаційної роботи проаналізовано поняття інновації та процесу інноваційного забезпечення діяльності закладів вищої освіти, виокремлено 10 нових інноваційних освітніх технологій та наведено їх характеристику (с. 278-287), окреслені складові розробленої моделі педагогічної інновації: форми педагогічних інновацій, критерії визнання педагогічної інновації, інноваційних процес (с. 287-288). Досліджено механізми залучення інновацій (с. 294-311). На основі аналізу літературних джерел виокремлено інноваційні підходи до освітнього процесу та наведено їх характеристику (с. 314-315), ці підходи зведено до узагальненої моделі інноваційного навчання (с. 315-316), розроблено модель залучення інновацій в діяльності закладів вищої освіти (с. 317).

У п'ятому розділі дисертаційної роботи подано класифікацію інвестицій за різними ознаками (с. 322-326), досліджено поняття фінансового фандрейзингу як додаткового джерела надходжень у бюджет закладу вищої освіти (с. 327-329), розглянуто умови фінансування проектів благодійними організаціями та фондами як в Україні (с. 329), так і в США (с. 329-332), окреслено структуру та основні принципи фінансування вищої освіти Німеччини (с. 332-337), Франції (с. 337-339), а також проаналізовано систему фінансово-інвестиційного забезпечення української вищої школи (с. 341-349). Виявлено взаємозв'язок між рейтинговими позиціями та наявністю контингенту іноземних студентів, які навчаються у вищому навчальному закладі (с. 352-357). Здобувачем уточнено форми державно-приватного партнерства в питаннях інвестування, зазначено його основні ознаки, принципи, механізми та складові у сфері його інвестиційно-інноваційного забезпечення (с. 360-366). На основі узагальнення зарубіжного досвіду реалізації проектів державно-приватного

партнерства у сфері освіти автором виокремлено їх спільні характеристики (с. 379). Найбільшу значимість має модель фінансово-інвестиційного забезпечення діяльності закладів вищої освіти (с. 383-385).

Загалом, дисертаційна робота включає вступ, п'ять розділів, висновки, список використаних джерел та додатки. Основний зміст роботи викладено на 384 сторінках тексту. Отже, за обсягом роботи, структурою, змістом, логічністю та обґрунтованістю викладання положень дослідження та формулювання висновків дисертаційна робота відповідає вимогам МОН України до дисертацій па здобуття наукового ступеня доктора наук.

4. Наукова новизна результатів дослідження

Наукова значимість результатів дисертаційного дослідження Яструбського М.Я. полягає у концептуальному вирішенні науково-прикладної проблеми забезпечення гармонійного розвитку та державного регулювання діяльності закладів вищої освіти України. Ознайомлення з результатами наукового дослідження та змістом автореферату дисертаційної роботи Яструбського М.Я. дало змогу чітко визначити ключові положення, висновки і пропозиції автора, що характеризуються науковою новизною та в сукупності відображають належний науковий рівень дисертанта.

1. Адаптовано механізми державно-приватного партнерства в системі вищої школи (с. 69-71, 359-379 дисертації та с. 25-27 автореферату), які забезпечують необхідну якість підготовки спеціалістів, створюють умови зростання інвестиційної привабливості фінансового потенціалу закладів вищої освіти та розширення форм взаємодії держави і бізнесу у даній сфері.

2. Заслугове на увагу удосконалена система взаємозв'язків чинників зовнішнього і внутрішнього середовища діяльності вищих навчальних закладів (с. 72-94 дисертації та с. 9-12 автореферату), яка виключає нав'язливе регламентування діяльності вищих навчальних закладів та впроваджує концепцію гармонійного розвитку вищої школи шляхом прийняття необхідних законодавчих актів.

3. У дисертації розвинуто систематизацію чинників державного регулювання освітньої діяльності вищих навчальних закладів (с. 73-94 дисертації та с. 9-11 автореферату), яка включає ризики діяльності, політичні, економічні, демографічні, мотиваційні, міжнародні та чинники внутрішнього середовища.

4. Автором розроблено концептуальні засади розвитку закладів вищої освіти та запропоновано поняття гармонійного розвитку їх діяльності (с. 129-171 дисертації; с. 12-15 автореферату) як комплексної системи елементів забезпечення конкурентоздатного функціонування закладу вищої освіти.

5. Вперше розроблено комплекс моделей розвитку вищих навчальних закладів (с. 170-172, 269-270, 257-259 дисертації; с. 14, 19-21 автореферату), який включає управління

діяльністю вищим навчальним закладом, підготовку працівників за спеціальностями та розвиток закладу вищої освіти в умовах Євроінтеграції.

6. У дисертації удосконалено положення з оцінювання діяльності вищого навчального закладу та сформована модель інтегрального показника оцінювання його діяльності (с. 193-230 дисертації; с. 16-18 автореферату).

7. Автором доповнено індикатори якості підготовки закладами вищої освіти спеціалістів (с. 216-224 дисертації та с. 16-21 автореферату), до яких включено організацію та контроль освітньої діяльності, а також ресурсне забезпечення (фінансових, матеріальних, інформаційних, навчально-методичних та інших ресурсів, науково-педагогічних кадрів відповідного рівня кваліфікації).

8. Значний науковий інтерес викликає розвинута модель державного регулювання діяльності закладів вищої освіти (с. 264-267 дисертації та с. 11-14 автореферату), яка передбачає цільову державну підтримку діяльності дослідницьких університетів, створення програми розвитку закладів вищої освіти України.

9. Набула подальшого розвитку класифікація інновацій у діяльності закладів вищої освіти (с. 278-292 дисертації та с. 21-24 автореферату) у частині виокремлення внутрішніх і зовнішніх способів залучення інновацій та механізмів залучення інновацій з метою підготовки інноваційного фахівця, який зможе творчо працювати та бути конкурентоспроможним на ринку.

10. Вперше запропоновано модель залучення інновацій в діяльності закладу вищої освіти, визначено способи реалізації та методи залучення інновацій (с. 293-317 дисертації та с. 21-24 автореферату), до яких автор включає освітні, наукові та організаційно-управлінські інновації.

11. Також автором розвинуто класифікацію фінансово-інвестиційного забезпечення діяльності вищих навчальних закладів (с. 321-357 дисертації та с. 24-27 автореферату), до яких включено іноземні інвестиції, приватно-корпоративний та державний сектори; до видів фінансово-інвестиційного забезпечення вищих навчальних закладів автор відносить: кошти від економічної діяльності, кошти державних та місцевих бюджетів; кошти громадських організацій і фондів.

12. Набула подальшого розвитку модель фінансово-інвестиційного забезпечення та використання ресурсів університетів (с. 379-390 дисертації та с. 26-29 автореферату), яка включає залучення ринкових інтересів підприємств, впровадження податкових пільг та організування фандрейзингу.

5. Відображення висновків і пропозицій в опублікованих автором дисертацій роботах.

Відповідно до чинних вимог основні положення та результати дисертаційної роботи висвітлені у статтях дисертанта у фахових наукових виданнях (у т.ч. таких, що внесені до

міжнародних наукометричних баз) та у друкованих матеріалах наукових конференцій. За темою дисертаційної роботи Яструбського М.Я. опубліковано 41 працю, а саме: 2 монографії(у тому числі одна - одноосібна);24статті у наукових фахових виданнях України, з них 9 – у виданнях, що входять до міжнародних наукометричних баз індексування, 4 – у наукових періодичних виданнях інших держав;9 тез доповідей на наукових конференціях; 1 публікація, яка додатково відображає результати дисертації. Усі публікації формують вагомий науковий доробок здобувача та повною мірою відображають представлені у дисертаційній роботі елементи наукової новизни, її теоретико-методологічні та методико-прикладні положення. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, у дисертації використано лише ті ідеї та висновки, які є результатом особистих досліджень здобувача, про що зазначено у переліку опублікованих праць в авторефераті дисертації (с. 32-37, див. автореферат).

Наукові результати, винесені Яструбським М.Я. на захист, отримані ним особисто. Це, зокрема, підтверджується тим, що головні положення наукової новизни опубліковані в наукових працях з одноосібним авторством; до викладу дисертаційної роботи залучено ідеї з 9 одноосібних наукових праць автора.

6. Теоретична та практична цінність результатів дослідження

Положення, висновки та результати дослідження містять теоретичну таприкладну цінність. У дисертаційній роботі дисертантом запропоновано вирішення актуальної наукової проблеми наукового обґрунтування й розроблення теоретико-методологічних, концептуальних та методико-прикладних засад гармонійного розвитку та державного регулювання діяльності закладів вищої освіти України.

Зокрема, теоретичну цінність результатів дослідження формує розроблення концептуальних засад розвитку закладів вищої освіти; застосування поняття гармонійного розвитку діяльності закладів вищої освіти як цілісної комплексної системи складових забезпечення конкурентоздатного функціонування закладу вищої освіти в умовах глобалізації й інтеграції освітнього простору; удосконалення механізмів державно-приватного партнерства, які будуть адаптовані в системі вищої школи; удосконалення системи взаємозв'язків чинників зовнішнього і внутрішнього середовища діяльності закладів вищої освіти; розвиток систематизації чинників державного регулювання освітньої діяльності закладів вищої освіти, яка включає: демографічні, політичні, економічні, мотиваційні, міжнародні, чинники внутрішнього середовища, ризики діяльності; розвиток класифікації інновацій в діяльності закладів вищої освіти та механізм їхнього залучення (п. 4.1); розвиток класифікації фінансово-інвестиційного забезпечення діяльності закладів вищої освіти, куди входить державний сектор, приватно-корпоративний сектор, іноземні інвестиції (п. 4.1).

Ключові теоретико-методологічні та методико-прикладні положення дисертаційної роботи були впроваджені у навчальний процес Національного університету «Львівська політехніка» (довідка №67-01-1075 від 07.06.2018 р.) у викладанні курсів: «Державний фінансовий контроль в секторі загального державного управління» та «Облік і звітність в оподаткуванні».

Про прикладну значущість дисертаційної роботи свідчать розроблені методи залучення інновацій в діяльності закладу вищої освіти; розроблений комплекс моделей розвитку вищих навчальних закладів, а саме: управління діяльністю закладу вищої освіти, розвитку закладів вищої освіти України в умовах Євроінтеграції, підготовки фахівців за спеціальностями; удосконалене положення з оцінювання діяльності закладів вищої освіти України, побудована модель інтегрального показника оцінювання діяльності освітнього закладу; розвинені індикатори якості підготовки закладів вищої освіти фахівців, а саме: наявність ресурсного забезпечення, організація навчального процесу, контроль освітньої діяльності; розвинута модель державного регулювання діяльності закладів вищої освіти, яка полягає в розробленні програми перспективного розвитку вищої школи на засадах синтезу вищої освіти, науки і виробництва та передбачає державну підтримку діяльності закладів вищої освіти; запровадження практики розподілу обдарованих випускників; широку автономізацію закладів вищої освіти та запровадження системи інвестування найбільш потужних дослідницьких університетів; розвинута модель фінансово-інвестиційного забезпечення та використання ресурсів університетів.

Запропоновані здобувачем розробки були впроваджені та використовуються Адміністрацією Президента України (довідка № 025/208 від 21.03.2018 р.); Директоратом вищої освіти і освіти для дорослих Міністерства освіти і науки України (довідка № 27-12 від 04.05.2018 р.); Інститутом модернізації змісту освіти Міністерства освіти і науки України (довідка № 282-18 від 26.04.2018 р.); Львівською Обласною Державною Адміністрацією (довідка № 5/18-1772/0/2-18/6-10 від 6.03.2018 р.). Окремі розробки використано у діяльності Львівського національного університету імені Івана Франка (довідка № 1283-Н від 21.03.2018 р.); Львівського університету бізнесу та права (довідка № 131 від 30.07.2018р.); Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (довідка № 18-4-18 від 24.04.2018 р.); Тернопільського національного економічного університету (довідка № 126-04-1492 від 08.08.2018 р.); Української академії друкарства (довідка № 64-11/77 від 05.02.2018 р.); Українського католицького університету (довідка № 5-28-2018 від 24.04.2018 р.).

7. Дискусійні положення дослідження та зауваження щодо дисертації.

Поряд із загальною позитивною оцінкою представлених у дисертаційній роботі Яструбського М.Я. результатів, висновків та рекомендацій по роботі слід зазначити її окремі

недоліки та дискусійні положення.

1. У дисертації сформовано узагальнену схему чинників державного регулювання освітянської діяльності вищих навчальних закладів (рис. 1.4, с. 73), на якій доцільно було б відобразити окремо чинники внутрішнього середовища та окремо - зовнішнього середовища, до якого можна було віднести економічні, демографічні, політичні, міжнародні тощо. Також необхідно було б конкретизувати чинники внутрішнього середовища.

2. На рис. 1.6 «Динаміка зміни контингенту студентів в розрізі форм навчання закладів вищої освіти України I – IV рівнів акредитації за період 1995–2017 рр.» (с. 82) некоректно відображено дані, оскільки вечірня форма навчання з 2000 р. знаходиться на рівні 0, але якщо подивитись дані в табл. 1.4 (с. 83), то зрозуміло, що таких студентів було більше.

3. Для більш наочного відображення даних доцільно було б уніфікувати одиниці вимірювання у табл. 1.4 (с. 83), оскільки чисельність студентів наведена в особах, а випуск учнів загальноосвітніми навчальними закладами у тис. осіб, що ускладнює сприйняття та порівняння інформації.

4. У п. 1.3 (с. 114-120) проаналізовано китайську систему освіти, наведено дані про кількість вищих навчальних закладів Китаю та контингент студентів, однак здобувачем проаналізовано дані до 2012 р., а в табл. 1.11 та табл. 1.12 наведено дані лише за 2012 р., що не надає можливості проаналізувати динаміку та побачити зміни за останні роки.

5. Здобувач подає засади гармонійного розвитку та державного регулювання діяльності ЗВО (с. 135, рис. 2.2), де до засад випереджального розвитку відносить включення в освітній процес програм розвитку. Доцільно було б детальніше обґрунтувати які саме програми розвитку передбачаються і на якому етапі освітнього процесу їх доцільно застосовувати.

6. Здобувачем запропоновано модель розвитку закладів вищої освіти України в умовах Євроінтеграції (рис. 3.5, с. 258), на основі якої доцільно було б більш детально проаналізувати та обґрунтувати усі її елементи, наприклад, що саме входить до зовнішнього контролю якості тощо.

7. Автором складено математичну модель, яку доцільно застосовувати для планування підготовки спеціалістів престижних спеціальностей, щоб загальний рейтинг підготовки спеціалістів був найбільшим (с. 269-271). Однак в роботі не представлено прикладу її розрахунку.

Проте висловлені зауваження не зменшують загальної позитивної оцінки дисертації Яструбського М.Я., але потребують додаткових пояснень автора роботи.

Відповідність автореферату змісту дисертаційної роботи

Авторефераті дисертації за структурою та змістом відповідає дисертація та не містить

положень, які в ній відсутні.

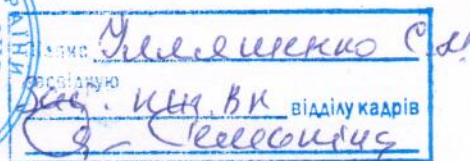
Загальний висновок щодо дисертаційної роботи та її відповідності вимогам до дисертацій на здобутій наукового ступеня доктора наук

Актуальність теми дисертаційної роботи, належний рівень обґрунтованості та достовірності сформульованих положень, висновків і рекомендацій, ступінь наукової новизни, науково-теоретична та практична значимість, стиль викладення та оформлення, міра апробації результатів дослідження, міра висвітлення здобутків здобувача у фахових наукових виданнях свідчать, що дисертаційна робота Яструбського Михайла Ярославовича на тему «Гармонійний розвиток та державне регулювання діяльності вищих навчальних закладів України» є самостійно виконаною завершеною працею, в якій отримано нові науково обґрунтовані результати, які забезпечують вирішення важливої науково-прикладної проблеми обґрунтування й розроблення теоретико-методологічних, концептуальних та методико-прикладних засад гармонійного розвитку та державного регулювання діяльності закладів вищої освіти України. У роботі матеріали та висновки кандидатської дисертації автора не використовувались.

Дисертаційна робота написана українською мовою, оформлена у відповідності з нормами і правилами МОН України, є завершеною самостійною науковою дослідною роботою автора та характеризується достатньо високим науково-теоретичним рівнем. Автореферат за структурою та технічним оформленням відповідає визначеним МОН України стандартам. Зміст автореферату повною мірою відповідає змісту дисертаційної роботи. Ознайомлення дисертаційної роботи свідчить, що вона відповідає сучасним особливостям, проблемам, завданням і тенденціям наукових досліджень в економічній сфері.

Проведений аналіз дисертаційної роботи дає змогу стверджувати, що дисертація Яструбського М.Я. є завершеною науково-дослідною роботою, яка за своїм змістом і якістю відповідає вимогам МОН України, що висуваються до робіт на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук, зокрема, пп. 9, 10, 12 «Порядку присудження наукових ступенів» (затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України №567 від 24 липня 2013 р.). Це дає можливість зробити висновок, що автор дисертаційної роботи – Яструбський Михайло Ярославович - заслуговує на присудження йому наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.04 - економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності).

Офіційний опонент, завідувач кафедри маркетингу та управління інноваційною діяльністю Сумського державного університету
д.е.н., професор

С.М. Ілляшенко